

razdoblju simbolizirala posebne privilegije hrvatskih staleža, banska funkcija označavala je i status, a službeni naziv bio joj je *vicereks* ili *prorex*. Međutim, od razdoblja prosvjetiteljstva do sredine 19. stoljeća banska se čast preobražava u visoku državnu službu, čiji je nosioci zakletvu polagao pred Dvorom u Beču i obećao da će odstupiti s dodijeljene funkcije, ako se to od njega zatraži. Autorica ukazuje na čitav niz transformacija političko-upravnih službi, koje nisu zahvatile samo najistaknutije strukture kao što je institucija bana, već su dubinski izmijenile čitav sustav javne uprave.

Posljednje poglavlje pod naslovom *Država kao 'organizam'* započinje idejom proizašlom iz kartezijanske tradicije i idejom da *red* a ne božja providnost ili arbitrarna sudbina upravlja svijetom. Habsburški je prosvijećeni apsolutizam odražavao upravo red, organizaciju i profesionalizam, putem kojih se nailazilo na praktična rješenja u procesu sveopćeg razvoja državnih struktura. U predmodernoj zapadnoeuropskoj misli državno je tijelo često bilo poistovjećeno s ljudskim, a kroz tu simboliku nije bilo teško zamisliti kameraliste bečkog prosvjetiteljstva u ulozu liječnika, jer državno se tijelo, poput ljudskoga, može izliječiti i učiniti zdravijim. Reformska politika je, kao što je vidljivo iz tog poglavlja, bila duboko utemeljena u prirodno-pravnoj legitimaciji vladara kao vrhovnog nositelja moći i njegovom prerogativu da organizira državu prema načelima *općeg dobra*. I ovdje autorica ukazuje na posljedični razvoj administracije i profesionalnog činovništva, koji se očitovao kroz nastanak kancelarijskog stila te uređenje arhiva i registratura, pa dio ovog poglavlja predstavlja i historijsko-jezičnu analizu izvornog gradiva.

Kako se kroz čitavu knjigu provlači pojava *razvoja* države, autorica sugerira da je u tom kontekstu razdoblje Marije Terezije i Josipa II. predstavljalo ključnu etapu za zemlje Habsburške Monarhije i ostavilo dubok trag na ono što danas doživljavamo kao moderne državne strukture. Ništa manje nije zastupljena ni problematika (proto)modernizacije na mnogim razinama državne uprave u Banskoj Hrvatskoj, čime je I. Horbec ponudila sveobuhvatnu, a opet dubinsku analizu procesa transformacije države u pojmovnom i strukturnom smislu. Popraćena dodacima – popisom izvornog gradiva i literature, kazalom osobnih imena i sažetkom na engleskom jeziku – na gotovo stotinu stranica, ova je knjiga odraz velikog iskustva autorice i predstavlja novu nezaobilaznu točku kada govorimo o predmodernoj povijesti Banske Hrvatske.

Zrinko Novosel

Drago Roksandić, *Čovjek i prostor. Čovjek u okolišu [Ekohistorijski ogledi]*, Samobor – Zagreb 2018., 431 str.

Opsežna knjiga sastavljena je od osam tematskih poglavlja koje se svako može zasebno čitati. Glavna nit vodilja je pristup kojim se obrađuju povijesne i sadašnje teme: zbiljanja se promatraju kroz prizmu ekohistorije, proučavanjem prostora i utjecaj događaja i naracije na prostor i njegov okoliš, promjenama kojih pojedine regije podliježu s geografskog gledišta. Teorijska poglavlja izmjenjuju se s analizom pojedinih oglednih primjera. Prva cjelina, *Od humane geografije do ekohistorije* (17-51), teorijskog je tipa. U prvom poglavlju *Povratak humanoј geografiji*, autor nas upozna s dijelom André Blanca *La Croatie occidentale. Etude de géographie*

humaine objavljenim 1957., a tek 2003. prevedenim na hrvatski, koje je odigralo pionirsku ulogu u proučavanju utiska čovjeka i ljudske prakse pri interveniranju na podneblje na kojemu se nalazi. Sama godina prijevoda knjige podudara se s pojavom ekohistorije i regionalne historije u hrvatskoj historiografiji, kojom se javlja osvježeni interes za proučavanje humane geografije u Hrvatskoj. U drugom poglavlju *Ekohistorija: nova historiografska disciplina ili nova historijska znanost*, nakon predstavljanja vodećih svjetskih autora za pitanje povijesti okoliša, slijedi prikaz projekta iz hrvatskog područja zvanog "Triplex Confinium", kao oglednog primjera međunarodne suradnje različitih stručnjaka za proučavanje povijesne tromeđe iz ranog novog vijeka. Pri tome se autor više zadržava na samoj definiciji riječi "okoliš" i "političko djelovanje" kako bi daljnja rasprava bila jasnija. Treće poglavlje *Čemu časopis Ekonomska i ekohistorija* jasno govori o opravdanosti pokretanja takve publikacije s prvim brojem tiskanim u 2005. godini. Posljednje, četvrto, poglavlje *Zavičajna povijest: pojmovni izazovi* razmatra pojedine koncepte poput "zavičaj", "običaj", "etnonacionalno" i ukazuje na prekretnicu koja se zbiva u historiografiji s novim područjima proučavanja povijest.

Druga cjelina *Ekohistorijski ogledi* (53-139) pruža konkretne primjere istraživanja povijesne zbilje kroz prizmu humane geografije i ekohistorije. U petom poglavlju *Dinarski Vlasi/Morlaci od 14. do 16. stoljeća: koliko identiteta?*, kao što i sam naslov naznačuje, autor obrazlaže različite oblike i prizvuke koje poprima naziv Vlasi/Morlaci kroz stoljeća, kada ih ovisno o okolnostima prisvajaju ili odbacuju pojedine etničko-političke skupine. Sljedeće poglavlje je *Dalmatinska zagora u ranom novom vijeku: pitanja za raspravu*. Autor kreće od naziva rimske provincije *Delmatia* u 1. stoljeću prema *Delmatama*, nastavlja s tzv. "mentalnim kartama" kojima se poima "Dalmatinska zagora", a koje su se mijenjale kroz stoljeća, od kada se prvi put pojam pojavljuje u 1185. do danas, ističući dalmatinski "dualizam" koji razdvaja primorsku i kopnenu Dalmaciju kroz stoljeća te varljivi odnos vlasti prema stanovništvu Dalmatinske zagore. U sedmom poglavlju *Ličko-krbavski Bunjevci u "dugom" 18. stoljeću: od Vlahâ-katolikâ do Hrvatâ*, autor nastavlja razmišljanje o posebnoj sub-etno-skupini prisutnoj u Lici i Krbavi kada su uključeni u Vojnu krajinu, kako bi se razjasnili i ispravili pojedini stereotipi. U osmom poglavlju prelazi se sa studija ljudi na proučavanje prostora: *Savsko pograničje između geopolitike i ekohistorije (1718. – 1739.)*. Proučavanje Posavske krajine potrebno je stavljati u vremenski kontekst, tj. isticati okolicu, političko ozračje i političke ambicije habsburške kuće prema europskom jugoistočnom prostoru. Razmatraju se pomicanja granica, sanitarni kordoni, uspostave tvrđave, onodobna kartografija i pojedini nacrti utvrda. Deveto poglavlje *Zrinska gora u ranome vijeku: kartografske percepcije* zgodno nudi rješenje današnjih naziva raznih toponima i oronima koja se nalaze na kartama različitih kartografa iz 16. i 17. stoljeća. Kako se nazivlja mijenjaju, tako i autor prati promjene obilježja tog prostora kroz vrijeme. Sljedeće, deseto, poglavlje pod naslovom *Drava u očima jozefinistâ* posebno se usredotočuje na jednu struju mišljenja, jozefinističku kulturu i njene opise Drave na kraju 18. stoljeća. Osim samog opisa rijeke, onodobni pisci prikazuju lokalno stanovništvo i područja Slavonije i Srijema kroz koje putuju.

Treća cjelina naslovljena je *Od prostora prema okolišu i od okoliša prema prostoru* (141-229). Prvo poglavlje ove cjeline, *Konfliktne strategije u proizvodnji prostora Banske krajine u 18. stoljeću: pogledi "odozdo" i "odozgo"*, bavi se vojnokrajiškom militarizacijom i aktivnostima raznih kompanija u sklopu političke strategije Habsburške Monarhije. O kmetskim bunama kroz Slavoniju autor piše u sljedećem poglavlju, *"Drugi" i nasilje u Hrvatskoj 1755. godine: staleži, konfesije i etnosi u literarnim percepcijama socijalnog konflikta*, koristeći se djelom kanonika Baltazara Adama Krčelića. O nevjerojatnoj sudbini i osebnosti pisanih djela jednog francuskog časnika

hrvatskih korijena iz Napoleonove vojske, a potom diplomata pod tuđom zastavom, autor se osvrće u poglavlju *Kako čitati Luju Matutinovića?* U sljedećem poglavlju, *Matasovićeve inovacijski doprinosi vojnokrajškoj historiografiji* ukratko se opisuje rad povjesničara Josipa Matasovića u kontekstu onodobne historiografije koja se bavila proučavanjem povijesti Vojne krajine.

Četvrta cjelina zove se *Studija zagrebiensa ekohistorica* (231-243) i sadrži samo jedan naslov, tj. petnaesto poglavlje čitave knjige *Filozofski fakultet u poplavi 1964. godine: sjećanja i dokumenti*. Članku su priložene fotografije poplavljenog područja oko Filozofskog fakulteta i organiziranja spašavanja. Peta cjelina nosi naslov *Kartografske konstrukcije prostora* (245-279) i sadrži puno kartografskih priloga. Poglavlje *Kartografski izvori za povijest Slavonije od 16. do 18. stoljeća* donosi popis svih evidentiranih karata na kojima je nacrtana regija "Slavonija" / "Eslavonie" / "Illyricum", tj. njih šesnaest kroz dva stoljeća. Sedamnaesto poglavlje *Triplex Confinium (Tromeđa) kao višerječje. Ranonovovjekovni kartografski kontrasti*, rad je nastao u koautorstvu autora i Nicolòa Sponze. U njemu je napravljen povijesni presjek karata kojima se uprizoruje tromeđe pomoću rijeka Une, Cetine, Krke i Zrmanje od Ptolemejeve slike svijeta do talijanskih kartografa iz kraja 17. stoljeća. Za jedno stoljeće kasnije je napravljena slična analiza kartografske produkcije od stereotipnih do romantiziranih i modernijih karta u osamnaestom poglavlju *Triplex Confinium i Hrvatska vojna krajina u 18. stoljeću na kartama u javnom optjecaju*.

Šesta cjelina *Regije i pograničja u transformacijama* (291-321) u odnosu na prijašnje znatno proširuje promatrani prostor šireći se na Europu, Centralnu Europu i bosanski prostor. Prvi rad u skupini, *Europa i njezine višestruke jugoistočnoeuropske granice: problemi i pristupi*, svojevrsni je apel protiv povijesnog determinizma prema kojemu bi balkanski prostor bio po definiciji konfliktno područje od pamtivijeka. Stoga, za svoju protu-argumentaciju autor kreće od prapovijesnog širenja neolitske kulture s Bliskog Istoka prema Europi, nastavlja s kretanjama populacije u Rimskom Carstvu, mađarskim upadima 10. stoljeća, proširenjem Osmanskog Carstva i bojišta u Centralnoj Europi. U sljedećem poglavlju, dvadesetom, autor se pita *Postoji li još uvijek Srednja Europa?* Svom razmatranju autor prilaže različite tematske karte u kojima se jasno vidi kako je prostor Srednje Europe pravi kolaž, slagalica u kojoj su kombinirane različite vjere, etnička podrijetla, kulturne i obrazovne ustanove kroz stoljeća. Unutar ovog miješanog prostora, Hrvatska je istodobno i srednjoeuropska, i mediteranska, i balkanska zemlja, a uspoređuje se s drugim srednjoeuropskim i jugoistočnoeuropskim državama. Dvadeset i prvo poglavlje, *Koncept višegraničja i osmanska baština u Triplex Confiniumu u ranom novom vijeku*, pisani je oblik izlaganja održana na skupu "Kulturno-historijski tokovi u Bosni od 15. do 19. stoljeća". Tu se iznose promjene prilikom proučavanja prostora *Triplex Confiniuma* u odnosu na istraživačke projekte koji su se formirali u raznim ustanovama. O samoj Bosni поблиže postoji posebno razmatranje u dvadeset i drugom poglavlju, *Destrukcija Sarajeva 1992. – 1995. u povijesnoj perspektivi*, u kojemu se podsjeća na prijašnje slučajeve uništavanja Sarajeva još od 1480., pa 1697. i naposljetku 1878.

Sedma cjelina *Ekohistorija brojevnih izvornih obavijesti* (323-353) sadrži dva poglavlja. Prvo od njih, dvadeset i treće poglavlje čitave knjige, zove se *Ljudi i prostori Like i Krbave 1712. godine*. *Conscriptio terrenorum et hominum beeder Graffschafften Lica vnd Corbavia. Protostatistički census u povjesničarevoj radionici – o pristupu i kontekstima*. U radu se proučava važnost djela Karla Kasera i njegovih suradnika, tj. analiza popisa ljudi i dobara iz 1712. kao izvor za bolje razumijevanje prilika u ličko-krbavskom prostoru, time što se dodatno prikazuje opća geopolitička slika tog razdoblja i stratešku važnost koji je taj prostor imao za Habsburgovce. Sljedeće poglavlje prikazuje izvor sa stajališta Osmanlija, tj. *Defter 1701./1702.: svjedočanstvo*

o ljudskoj i materijalnoj cijeni rata na tromedi. Međutim, tu se prvenstveno prikazuje odvijanje situacije prilikom prijepisa izvora, više nego sama raščlamba dotičnog dokumenta.

Posljednja je cjelina, osma, *Kula Stojana Jankovića: ekohistorija i revitalizacija baštine* (355-379) odlučno smještena u današnje vrijeme tj. govori o načinu na koji se ophodimo prema svojoj baštini. Dvadeset i peto poglavlje knjige proučava *Međunarodni sveučilišni centar u Islamu Grčkom i mediteranska akademska zajednica: razvoj i perspektive*. U tom jedinom članku te cjeline daje se opis projekta rekonstrukcije kule Stojana Jankovića te ukazuje na ono što se uspjelo ostvariti tijekom 2012. – sa svim različitim uključenim ustanovama. U dodatku se nalazi *Bibliografija uvrštenih radova, Izvori i literatura, Kazala imena i mjesta te Bilješka o piscu*. Pozivajući se na izričaj Hrvoja Petrića u njegovoj početnoj riječi, može se ustvrditi kako je knjiga Drage Roksandića ogledni primjer proučavanje zavičajne povijesti u kojoj su surađivali stručnjaci mnogih znanosti u duhu multikulturalnosti, a profesor Roksandić je upravo svojim pisanjem ujedinio zajedničke upregnute istraživačke i stvaralačke snage

Sabine Florence Fabijanec

Jevgenij Paščenko, *Tragom hrvatskih domobrana. Istočno bojište 1914.-1918.*, Ucrainiana Croatica, Zagreb 2019., 184 str.

Knjiga *Tragom hrvatskih domobrana* Jevgenija Paščenka njegova je šesta i posljednja knjiga iz biblioteke Ucrainiana Croatica koja se bavi ukrajinsko-hrvatskim povijesnim vezama. Ova knjiga se bavi ukrajinsko-hrvatskim vezama tijekom Prvog svjetskog rata na području nekadašnjeg Istočnoga (ruskoga) bojišta na kojem su hrvatski vojnici i časnici austro-ugarske vojske došli u doticaj s ukrajinskim stanovništvom. Kako profesor Paščenko nije povjesničar, već jezikoslovac, u knjizi nisu navedeni povijesni izvori, pa se u ovome smislu knjiga ne može smatrati objavom izvora, već svojevrsnim nastavkom njegove prijašnje knjige *Hrvatski grobovi. Karpati, Galicija, Bukovina* (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2016.) i dopunom teme sudbine hrvatskih vojnika na ukrajinskim područjima tijekom Prvog svjetskog rata na način da je Paščenko u ovoj knjizi objavio nova istraživanja s terena, dopunio svoja saznanja navodima iz literature i koristio recentne radove hrvatskih povjesničara objavljenih nakon izdanja njegovih prethodnih knjiga.

Jevgenij Paščenko je ukrajinski pisac i sveučilišni profesor. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu predaje ukrajinski jezik i književnost na Katedri za ukrajinski jezik i književnost. Profesor Paščenko je objavio brojne znanstvene i publicističke radove o ukrajinsko-hrvatskim vezama u povijesti, a ovo je njegova šesta i zasad posljednja knjiga o toj temi.

Knjiga se sastoji od pet poglavlja, dodatka i zaključka. Na kraju su navedeni objavljeni naslovi edicije Ucrainiana Croatica (20 knjiga, od čega šest u kojima je Paščenko autor, a u ostalima većinom priređivač) bez kazala pojmova i popisa izvora i literature.

Prvo poglavlje naslova *Istočno bojište* (5-25) daje osnovne podatke o prostoru srednje i istočne Europe na kojem su se izvodile borbene operacije tijekom Prvog svjetskog rata, karakteristike zemljišta, prometne infrastrukture i urbanih cjelina te opisuje stanovništvo južne Poljske, zapadne i jugozapadne Ukrajine i sjeverne Slovačke, dakle prostora koji su do 1918. činili nekadašnje austrijske krunske zemlje Galiciju i Bukovinu. Također, daje se kronološki